SINTAGMA TERMINOLOGICĂ EXTINSĂ
The Extended Terminological Syntagm

Doina BUTIURCA[1]

Abstract

The tight link of terminology to ontology represents a fundamental characteristic of present day terminology. The relevance of the referent, especially the extension led to a significant reconsideration of the type of denotant. In the expanding fields of contemporary science, the start is given by the existing "object" which will be named in rapport with its characteristics. It is the variable that regulates the type of term and especially the typology of the terminological syntagm. The extended terminological syntagm –the general research objective – displays special dynamics in the terminology of humanistic sciences, given the fact that sign do not constantly have a concrete referent. Specific objectives: definition and characterization of the proposed concept, degree of cohesion of the extended terminological syntagm, typology are among the specific objectives. The research method is contrastive, descriptive-linguistic and analytical. The conclusion of the research is that the extended terminological syntagm is a multiword combination that contains more than three components heterogenous syntactically and under the aspect of cognitive concept designation mode.

Keywords: terminological syntagm, extension, contrastive, cohesion, terminological metaphor

Preliminarii

Prin *termen*, Fr. Rastier înțelegea „une unité factice de médiation entre la pensée rationnelle et le langage." (Fr. Rastier 1995:35). Conform teoriei că limba este un instrument de exprimare a conceptului, lingvistul francez considera că noţiunea este preexistentă termenului. Termenul este „un cuvânt" supus restricţiilor. Procesul de formare a termenilor este acceptat ca proces „ontogonic", al cărui rezultat este universalitatea prezumată a conceptului: „Au delà, l'institution des termes peut être décrite comme un processus ontogonique. De la décontextualisation du mot devenu terme résulte l'universalité présumée du concept. En étendant l'intuition lockienne, on pourrait affirmer que toute essence est nominale. Et il conviendrait alors de s'interroger sur les moyens linguistiques de constitution des ontologies (Fr. Rastier 1995: 35). În aceeaşi tradiție a Şcolii Franceze de Terminologie, Angela Bidu–Vrănceanu considera că termenul este un semn lingvistic compus dintr-un semnificant şi un semnificat. Demersul terminologic este definit comparativ (semn lingvistic/ semn lingvistic terminologic), de profesorul bucureştean. Semnificatul termenului „coincide cu desemnarea, iar sensul e obiectiv. Relaţia dintre denumire şi noţiune este reflexivă sau biunivocă pentru un termen dat" (DSL 2005:432). Termenul este „o denumire (etichetă) la care se ajunge printr-o procedură de lexicalizare naturală sau artificială" (DSL 2005:433). Nu este un semn lingvistic arbitrar. Desemnarea conceptului este motivată prin consens, în terminologie.

Într-o altă ordine de idei, termenul este elementul care denumeşte fără nici o excepție un concept. Nu are calitatea de instrument gramatical (v. cazul cuvintelor de

[1] Assoc. Prof. PhD, Hab., Faculty of Technical and Human Sciences in Târgu-Mureș, "Sapientia" University of Cluj-Napoca

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

legătură, prepoziția/ conjuncția). Sub aspectul expresiei lingvistice, este o „monedă" cu variate fațete semiotice în realizare (sinonime de inventar, metafore terminologice etc). Structural, limbajele specializate dispun de termeni monolexicali (med. *nocardioză*), bilexicali (med. *pneumoconioză*; mat. *patrulater*), plurilexicali (med.*pneumoconioză la metale dure*), dispun de sintagme mixte (șurub de 16; piuliță de 10 etc), de pictograme, simboluri, numere/ fracții (⅝ ⅜) etc. *Termenul* are în toate situațiile trăsătura *monosemantic*. Unitățile de sens ale termenului se află într-o relație de strictă dependență cu domeniul specializat: politică externă (în terminologia politică), politică monetară (în limbajul băncilor) etc. În cercetarea semnului lingvistic, Ferdinand de Saussure a fost preocupat de relaţia dintre semnificat şi semnificant, neglijând referentul, adică entitatea extralingvistică pe care cuvântul o denumește. Relația referențială nu este prezentă în conținutul tuturor cuvintelor. Termenii abstracți nu au un referent în realitatea extralingvistică (*înțelepciune, fericire, bunătate* etc). Prepozițiile şi conjuncțiile sunt instrumente gramaticale fără referent. Valoarea denominativă este dată de relaţia dintre semnificaţia termenului şi capacitatea lui de a desemna obiectele lumii exterioare. Nu putem accesa funcția denominativă a limbii înafara referentului. Capacitatea termenului de a avea un referent este condiția *sine qua non* a comunicării specializate.

Definirea conceptului, caracteristici specifice

Sintagma terminologică extinsă este o îmbinare plurimembră de cuvinte care cuprinde mai mult de trei membri - depășind structura unei sintagme, în sens larg (unitate semantico-sintactică, element de stabilitate în limbile naturale). Spre deosebire de sintagma terminologică bimembră/ trimembră etc (jur. act pregătitor, jur. predecesor de drept, jur. a prejudicia dreptul cuiva, jur. birou colectiv de asistență juridică), de sintagma mixtă, formată din cuvinte şi cifre, din cuvinte şi simboluri (en. plain LaTeX, ro. efect P Δ etc), *sintagma* extinsă poate cuprinde propoziții dezvoltate, fraze etc. Este în toate situațiile o sintagmă terminologică liberă. Acest tip de sintagmă are o dinamică aparte în numeroase domenii de referință. Științele umaniste (dreptul, științele sociale, medicina etc) realizează denominaţia (pe lângă termeni, sintagme) prin numeroase sintagme terminologice extinse: jur.*cerere de ridicarea unui incident procedural*, jur.*ocrotire a drepturilor şi libertăților omului*, jur. *regim de executare a pedepselor privative de libertate* etc), spre deosebire de terminologia științelor matematice, unde conceptualizarea - presupunând un înalt grad de abstractizare - utilizează la "denotant", alături de termeni, simboluri, sintagma mixtă, într-o foarte mică măsură, sintagma terminologică extinsă.

Sintagmele terminologice extinse utilizate în lexicul specializat, indiferent de tipologia acestora, nu trebuie confundate cu frazeologismele (expresii/ locuțiuni/ idioame) aparţinând lexicului limbilor naturale. Aşa cum s-a mai spus (L. Groza 1990, Th. Hristea 1984, I. Boroianu 1974, E. Slave 1966) expresiile/ locuțiunile sunt unităţi de sine stătătoare, purtătoare de indici de creativitate, cu o clasificare complexă în literatura de specialitate. Au o gramatică specifică, o structură eterogenă, cu topică alternantă la nivelul unităților frazeologice, motivată contextual. Sunt rezultatul evoluției istorice a limbii,

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

cercetările actuale (S. Dumistrăcel 2006) atestând vechimea idioamelor limbii române. Expresivitatea, eficienţa lingvistică a frazeologismelor este funcţională la nivelul discursului, al emiţătorului. Aparţine funcţiei expresive şi funcţiei fatice a limbii.

Capacitatea de a desemna un concept este funcţională la nivelul sintagmelor terminologice extinse, fiind specifică funcţiei denominative a limbii. Trăsăturile semantice diferă, comparativ cu clasa expresiilor/ locuţiunilor din limbile naturale: pe de o parte, încifrarea sensului (prin intermediul tropilor, de pildă), pe de altă parte, transparenţa de sens, la nivelul sintagmelor terminologice extinse din sfera de cunoaştere ştiinţifică. Modalităţile de construcţie sunt diferite: frazeologismele, în sens larg, sunt construite în baza unor tropi, a unor figuri ale gândirii, sintagmele terminologice extinse sunt construite în baza modalităţilor logice (analogia, echivalarea etc.) ale lingvisticii cognitive. Pot avea numeroase sensuri cvasi-identice sau *îndepărtate* (V. Ilincan 2015), sintagmele terminologice extinse sunt monosemantice. Diferenţe există şi în ceea ce priveşte finalitatea: frazeologismele asigură eficienţa discursivă şi stilistică a emiţătorului, sintagmele terminologice extinse au o funcţie referenţială bine definită şi asigură eficienţa cognitivă, comunicaţională, informativă în discursul ştiinţific.

Termenul de sintagmă terminologică extinsă este general, prin faptul că denumeşte unităţi terminologice diferite structural, calitativ, cantitativ, etimologic, sub aspectul modalităţii cognitive de formare, sub aspectul coeziunii. Din perspectivă structurală există sintagme cu trei şi patru membrii (jur. *reconstituire a actelor piedute*), cu cinci şi peste cinci membri (jur. *recercare a instanţei prin comisie rogatorie, Autoritatea Naţională pentru Protecţia Familiei şi a Drepturilor Copilului*, *Direcţia pentru Evidenta Persoanelor si Administrarea Bazelor de Dat*), formule convenţionale, calcuri specifice comunicării planificate. Din punct de vedere etimologic, sursele sintagmelor terminologice extinse sunt variate, de la limbile clasice la limbile moderne. Terminologia juridică abundă în sintagme, propoziţii, fraze, fragmente de text create pe teren lingvistic românesc (jur. *fapta săvârşită nu conţine elementele constitutive ale infracţiunii*) sau provenind din limba latină: *accessorium sequitur principale* (accesoriul urmează principalul), *Actio ad mobile est mobilis, actio ad immobile est immobilis* (acţiunea privitoare la un bun mobil este mobiliară, actiunea privitoare la un bun imobil este imobiliară), *adoptio imitatur naturam: minor natu non potest maiorem adoptare* (Adoptia imita natura: cel mic nu poate adopta pe unul mare), *Alteri ne faceris quod tibi fieri non vis* (Nu face altuia ce ţie nu vrei să ţi se facă), *cuius est legem condere, eius est interpretari* (cine edictează lega acela o şi interpretează), *diuturna consuetudo pro iure et lege in his quae non scripto descendunt observati solet* (lungul obicei se obişnuieşte a se observa ca drept şi lege in aspectele pe care dreptul scris nu le tratează), *in rem actio adversus eum est qui rem possidat. In personam actio adversus eum locum habet qui obligatus est nobis* (acţiunea reală este îndreptată împotriva celui care posedă un bun), *iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (principiile dreptului sunt acestea: să trăieşti cinstit, să nu vatămi pe altul, să dai fiecăruia ce este al său). La denumirile latineşti din sfera juridică, regula (determinat-determinant) este variabilă, spre deosebire de alte domenii ale cunoaşterii (de ex. botanică). Primul termen poate fi un substantiv din domeniul juridic în cazul nominativ

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

(*adoptio, abolitio etc*) însoţit de un adjectiv (*dies incertus, duplex ius*), un substantiv (în nominativ) însoţit de un a substantiv în cazul genitiv (*analogia iuris, animus domini, causa proxima*). Primul termen poate fi un substantiv în cazul ablativ *(ex gratia, ex delicto, ex re, ex officio, ipso iure*), un pronume nehotărât, relativ, demonstrativ (*alteri, aliquid, cuius, his*), un verb (*fiat, punitur*).

Sfera sintagmelor terminologice extinse este mult mai complexă decât pare la prima vedere, cu atât mai mult cu cât sunt supuse specializărilor. Există grade diferite de specializare, o autonomie de structură variind de la un domeniu la altul, de la o ramură la alta, chiar dacă expresia terminologică rămâne la fel de abstractă, uneori dogmatică, la nivelul sensului. Rolul sintagmelor terminologice este de a transmite informaţia referenţială strict obiectivă, într-un mod direct: jur. *sustragere de la recoltarea probelor biologice în vederea stabilirii alcoolemiei*, jur. *trecerea din domeniul public în domeniul privat sau invers*. Este strâns legată de conceptul pe care îl desemnează în mod univoc. Spre deosebire de sintagma terminologică, frazeologismele utilizate în sfera lexicului general transmit în mod indirect, o stare, o trăire, o judecată analogică, în sens larg (*a umbla de frunza frăsinelului, a da orzul pe gâşte, a da păsărea din mână pe cea de pe gard, a fi mai catolic decât papa* etc). Deşi motivate la nivel semantic, frazeologismele, expresiile idiomatice sunt strâns legate de text, de context în comparaţie cu sintagmele terminologice legate de concept şi desemnare, în primul rând. Şi sintagmele utilizate în lexicul specializat actualizează trăsăturile conceptuale în/ şi prin context /text ştiinţific, dar modificările noţionale şi de structură sunt insignifiante. Excepţiile sunt rare. De exemplu, în comunicarea având ca scop promovarea produselor (reviste de profil, materiale publicitare etc), sintagma terminologică extinsă poate fi modificată în funcţie de intenţia de comunicare, de obiective. Devierea sintagmelor terminologice extinse este un proces conştient realizat de emiţător. Este o constrângere cu consecinţe multiple (de natură pragmatică, socio-economică etc). În forma sa derivată, deconstruită, chiar dacă sensul specializat se menţine, dacă forma originară transpare, gradul de ştiinţificitate este fără excepţie, diminuat şi în consecinţă, nerecomandat de exigenţele ştiinţei. Schimbul de mărfuri, economia funcţionează însă, după legi proprii, revendicând accesul pieţei, al nespecialistului la denumirea/ specificul produselor (domeniul IT, de exemplu).

Gradul de coeziune a sintagmei terminologice extinse

Gradul de coeziune gramaticală a unităţilor lingvistice care constituie sintagmele extinse este mult mai redus decât în cazul frazeologismelor/ expresiilor idiomatice din lexicul limbilor naturale şi/ sau al compuselor din lexicul general. Diferenţe există şi de la un domeniu specializat la altul. În denumirea instituţiilor publice din sistemul administrativ, de exemplu, există un grad mare de coeziune a sintagmelor, dat de o anumită tradiţie, de productivitatea tiparelor clasice de denominare şi/ sau a tipului de calc (*Institutul Clinic de Chirurgie Oro-Maxilo-Facială "Prof. Dr. Dan Theodorescu", Centrul de Evaluare şi Tratament a Toxicodependenelor pentru Tineri "Sfântul Stelian", Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare în Domeniul Patologiei şi Ştiinţelor Biomedicale "Victor Babeş"*). Coeziunea

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

poate fi dată şi de natura determinantului şi/ sau a determinatului. 1. Determinatul nominal este un termen interdisciplinar, având un grad mare de ştiinţificitate şi o dinamică cvasi-universală: Institut, Clinică, Centru, Şcoală, Academie, Universitate, Spital, (*Institutul Naţional de Expertiză Medicală şi Recuperare a Capacităţii de Muncă; Şcoala Naţionlă de Sănătate Publică, Management şi Perfecţionare în Domeniul Sanitar; Universitatea Naţională de Artă Teatrală şi Cinematografică "Ion Luca Caragiale"; Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară "Ion Ionescu de la Brad"* etc.). 2. Determinatul nominal este un termen care aparţine în acelaşi timp, limbii comune şi limbajului specializat. Sunt termeni cu o dinamică proprie, utilizaţi la nivelul unui singur domeniu, sensurile specializate fiind formate prin extensie semantică (jur. *indemnizaţie pentru reducerea timpului de muncă*, *moştenitor fără beneficiu de inventar*). Gradul de coeziune a sintagmelor terminologice extinse, cu determinat bivalent este adesea redus (jur. *impozit pe veniturile obţinute în România de nerezideni*; jur. *sustragerea de la recoltarea probelor biologice în vederea stabilirii alcoolemiei*). Sintagmele terminologice extinse sunt unităţi semantice complexe, structurate în baza unui referent/ concept unic: jur. *impozit pe veniturile obţinute în România de nerezidenţi* (organizat în baza conceptului de *impozit*), jur. *indemnizaţie pentru creşterea copilului* (structurat în baza noţiunii de *indemnizaţie*) etc.

Nu includem în sfera sintagmelor terminologice extinse, structurile dezvoltate în baza relaţiei de coordonare copulativă şi a relaţiei de coordonare disjunctivă (de tipul: *cauze de agravare şi cauze de atenuare a sancţiunilor penale* etc).

Metafora terminologică sintagmatică

Sintagmele terminologice extinse sunt revendicate de elemente extralingvistice, conceptuale, lingvistice şi de semantică a discursului specializat. Desemnarea conceptului în funcţie de gradul de specializare şi superspecializare din cadrul unui domeniu ştiinţific poate fi metaforică. Metafora conceptuală exprimată printr-o sintagmă terminologică extinsă este motivată, depinde de apariţia unor noi obiecte, noţiuni. Este legată de necesitatea desemnării conceptelor noi, nu de capacitatea omului de a reacţiona subiectiv, individual, la stimulii veniţi dinspre lumea înconjurătoare. Metafora terminologică este un mijloc raţional, logic de conceptualizare analogică, din care a fost eliminată imaginea (specifică frazeologismelor, expresiilor idiomatice, bazate pe funcţia conotativă a limbii, în sens larg). Valoarea cognitivă, denominativă este proprie nu numai metaforei terminologice cu un singur membru (med. granulie, med. celulă, med. torace, med. arie etc), metaforei formate prin compunere (med. iodopsină, med. nectalgie, med. granuloblastom), ci şi metaforei exprimate printr-o sintagmă terminologică extinsă: med. *boala lanţurilor grele Alfa*, med. *boala pescuitorului de bureţi*, med. *boala buloasă a utilizatorilor de droguri intravenoase*, med. *semnul rugăciunii mahomedane,* med. *sindrom de coardă centrală*, med. *sindromul lacrimilor de crocodil*, med. *sindromul picioarelor fără repaos* etc. Terminologia specializată s-au format în baza unui număr impresionant de modele preconceptuale, a căror extensie în compuse şi în metafore sintagmatice extinse asigură coerenţa arborescentă a corpusului. Capacitatea unei metafore generice de a dezvolta sensuri specializate la nivelul sintagmatic al metaforei se află într-o strânsă dependenţă cu întregul

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

câmp conceptual ce defineşte un domeniu. În limbajul medical, metafora generică *lupus* (lat. *lupus*- lup, ulcer, aluzie la acţiunea de a roade, a distruge a acestei boli) a dezvoltat concepte medicale cu un singur membru (lupic, lupoid, lupom), metafore sintagmatice extinse, structural (*lupus etitematos cronic, lupus etitematos discoid, lupus etitematos diseminat*). *Porfirie* (cf. lat. *porphyra* - purpură) a dezvoltat structuri de tipul: *porfirie cutanată tardivă*, *porfirie eritropoietcă congenitală* etc. Metafora sintagmatică extinsă este – din perspectivă structurală ca şi din perspectiva relaţiei dintre concept şi obiect / ontologie - diferită de metafora formată prin interacţiune, pe care o regăsim, de regulă, în compusele terminologice. Metaforele formate prin interacţiune se constituie în baza a ceea ce am numit şi cu altă ocazie (D. Butiurca, *Lingvistică şi terminologie. Hermeneutica*…, Iaşi 2016) „tipar preconceptual asociat". Metaforele sintagmatice extinse sunt, de regulă, structurate în baza unui singur model preconceptual, desemnează noţiunea în baza unei operaţii analogice.

Concluzii

Exprimarea univocă a realităţii la nivel logic şi lingvistic reprezintă dezideratul fundamental al oricărui limbaj specializat. Extensiunea corespunde denotaţiei unui termen prin care se desemnează un obiect. Din această perspectivă, conceptul nu este desemnat la nivelul expresiei lingvistice, doar printr-un termen, o siglă, o literă, un simbol, ci şi printr-o unitate complexă, pe care am numit-o *sintagmă terminologică extinsă* ce poate trimite la caracteristicile referentului - matrice, densitate, masă, repetabilitate etc (prin structurile cu nume+adjectiv), la un proces specific, definitoriu pentru referent şi/sau la o stare (în structuri cu verbe, în sens larg), la organizare etc.

Surse

BIDU-VRĂNCEANU, A. et al. 2005: Angela Bidu -Vrănceanu et al., *Dicţionar de Ştiinţe ale limbii*, Editura Nemira, Bucureşti, 2005.

DEX 1975: *Dicţionarul explicativ* al *limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Editura Academiei Române, Bucureşti.

GUŢU, G. 2003: Gheorghe Guţu, *Dicţionar latin – român,* ediţia a II a revăzută şi adăugită, Humanitas, Bucureşti.

ILINCAN, V: Vasile Ilincan, *Dicţionar de expresii româneşti în context*, Presa Universitară Clujeană 2015.

RUSU, V. 2007:Valeriu Rusu, *Dicţionar Medical* (DM), Bucureşti, Editura Medicală.

VPPP 2012: *Vocabulaire panlatin des pneumopathies professionnelles*, Tina Celestin, Xavier Darras (coord.), preparare manuscris Denis Godbout: 2012, Quebéc, Office Québécois de la langue française.

Alte referinţe

BIDU-VRĂNCEANU, A. 2007 a: Angela Bidu-Vrănceanu, *Lexicul specializat în mişcare.De la dicţionare la texte* de Angela Bidu-Vrănceanu(2007a), Editura Universităţii, Bucureşti.

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)

BIDU-VRĂNCEANU, Angela (coord.) 2010: Angela Bidu-Vrănceanu, *Terminologia lingvistică*, EUB, Bucureşti.
BOROIANU I. 1974: Ioana Boroianu, *Conceptul de unitate frazeologică. Tipuri şi unităţi frazeologice* (II), în Limbă şi literatură, nr. 2, pp. 242-247.
BUTIURCA D 2016: Doina Butiurca, *Lingvistică şi terminologie. Hermeneutica metaforei în limbajele de specialitate,* Institutul European, Iaşi.
CABRE M.T. 1999: María Teresa Cabré 1999: María Teresa Cabré, *La Terminología – Representación y comunicación – Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos,* Barcelona, IULA.
COŞERIU E.2009: Eugen Coşeriu, *Omul şi limbajul său*, Editura Universităţii Al.I.Cuza, Iaşi.
DEPECKER L. 2002: Depecker Loic, *Entre signe et concept. Eléments de terminologie générale,* Presses Sorbonne Nouvelle, Paris.
DUMISTRĂCEL S.2006: Stelian Dumistrăcel, *Limbajul publicistic românesc din perspectiva stilurilor funcţionale*, Institutul European, Iaşi.
ECO, U 2009: Umberto Eco, *De la arbore spre labirint. Studii istorice despre semn şi interpretare*, Polirom, Iaşi.
GROZA L.1990: Liviu Groza, *Despre locuţiuni şi expresii*, în Limbă şi literatură, nr. 2, pp.139-145.
HRISTEA TH.1984, Theodor Hristea, *Frazeologia şi importanţa ei pentru studiul limbii române*, în Limbă şi literatură, nr.1, pp.5-13.
SLAVE E.1966: Elena Slave, *Structura sintagmatică a expresiilor figurate*, în Limbă şi literatură, anul XI, pp.379-413.

BDD-A28192 © 2018 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:59:27 UTC)